

KRAJOWY OŚRODEK BADAŃ
I DOKUMENTACJI

ZABYTEKÓW W WARSZAWIE

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTEKÓW
ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

A B C D E F G H I J K L M N O P R S T U V W X Y Z

Nr

4051

1. Obiekt

PO AUGUSTIAŃSKI ZESPÓŁ KLASZTORYNY

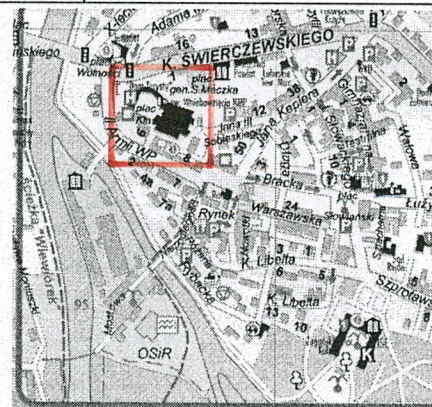
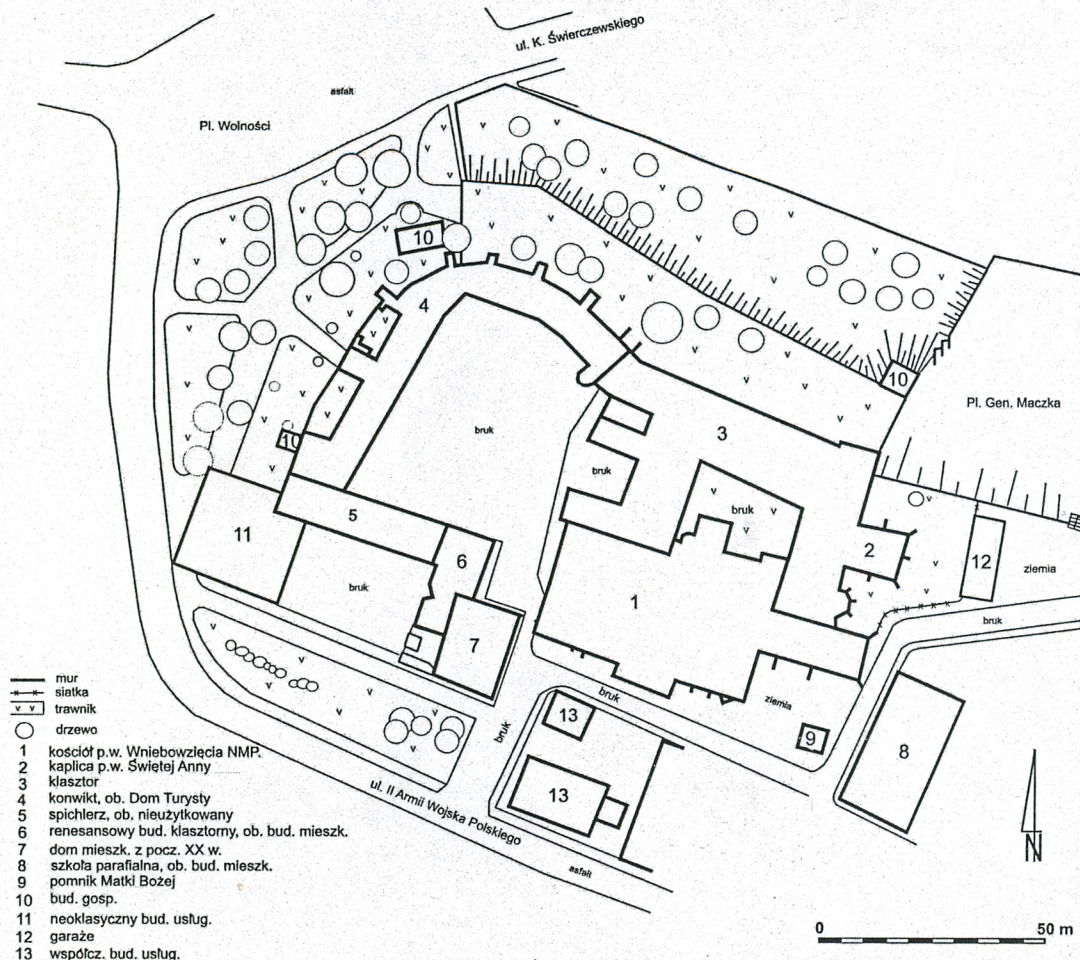
2. Czas powstania

1284 r., XIV w., XV/XVI w.,
1740 – 1758, XX w.

3. Miejscowość

ŻAGAŃ

11. Zdjęcie, rzut, przekrój, sytuacja, orientacja

skala 1: 12 000

4. Adres

Pl. Klasztorny 2
68-100 Żagań

nr działki: 11,32 1136, 1139, 1140

nr ks. wiecz.: [REDACTED]

5. Przynależność administracyjna

województwo lubuskie

powiat żagański

gmina Żagań

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Sagan

7. Przynależność administracyjna do 31.12.1998 r

województwo zielonogórskie

gmina Żagań

8. Właściciel i jego adres

Parafia rzym.-kat. p. w. Wniebowzięcia
NMP, Pl. Klasztorny 2, 68-100 Żagań
Skarb Państwa; Adm: Zarząd Główny
PTTK

9. Użytkownik i jego adres

Parafia rzym.-kat. - j.w. - loco
Okręgowy Zespół Obiektów
Turystycznych PTTK w Zielonej Górze,
ul. Kingi 10

10. Rejestr zabytków

nr: L-99/1-4/data 12.06.1953 r.

5.06.1961

W 1284 r. nadaniem książąt glogowskich zakon kanoników regularnych reguły św. Augustyna z Nowogrodźca nad Bobrem otrzymał prawo patronatu nad kościołami parafialnym w Żaganiu. Zakonnicy objęli plebanię, a w 1299 r. - dzięki darowiźnie księcia Konrada - otrzymali niewielki zamek sąsiadujący z kościołem. Już w 1 poł. XIV w. rozpoczęli budowę klasztoru., obejmującego najbardziej potrzebne budynki łącznie z pałacem opackim. Ostateczne ukształtowanie pierwszego założenia nastąpiło w 2 poł. XIV w.: powstało trójskrzydłowe założenie, oparte od południa o kościół, z wirydarzem otoczonym krużgankami, obejmujące wszystkie konieczne budynki: kapitułarz, refektarz, kuchnię, bibliotekę, dormitorium, kaplicę wewnętrzną a także odrębny budynek pałacu opackiego.

W 2 poł. XIV w. rozpoczęto prace w kościele. Na bazie starszego założenia powstała trzynawowa hala murowana z kamienia polnego, z wieżą (zapewne od zach.), zakrystią i dwiema kaplicami oraz prezbiterium – w obecnym kształcie.

Na pocz. XV w. w skrzydle wsch. dostawiono ryzalit mieszczący w przyziemiu kaplicę św. Anny i bibliotekę – na piętrze. W XIV w. i 1 poł. XV w. klasztor lokowany był w obrębie murów miejskich, wraz z fosą otaczających założenie od pn.zach. W 80 - tych latach XV w. , na żądanie księcia saskiego, nastąpiła przebudowa murów miejskich, przy czym klasztor zmuszony był wykonać prace na swoim odcinku. Powstał drugi pas murów obronnych, pomiędzy którymi znalazł się Zwinger (tu powstała łaźnia i ustępy) i prowadząca doń furta obronna.

W końcu XV w. kościół i klasztor dwukrotnie płonął (1472 . i 1486 r.). W wyniku długotrwałej odbudowy po drugim pożarze, zakończonej konsekracją kościoła w 1520 r. powstał obecny korpus pseudohalowy (nawa główna minimalnie wyższa), z fasadą zwieńczoną potężnym, blendowanym szczytem i wieżą w pd.wsch. narożniku. Kierujący pracami opat P. Haugwitz (1489 -1507) podjął szybką odbudowę klasztoru: remont i przebudowa dormitorium (osobne, sklepione cele), remont skarbczyka, przebudowa starej łaźni na nowy dom opacki i rozpoczęcie budowy nowej łaźni. W tym też czasie powstał spichlerz klasztorny w pierzei pn. i prawdopodobnie rozpoczęto wznoszenie budynków gospodarczych i szkoła nowicjatu - wzdłuż murów obronnych. W 1520 r. zamurowana została furta klasztorna w murach miejskich, nad nią pozostała wieża (widoczna na rys. Wernera).

SYTUACJA. Miasto powiatowe Żagań położone jest nad rzeką Bóbr, w południowej części województwa lubuskiego, na pograniczu Niziny Śląskiej i Gór Kocich. Na południe od miasta rozpościerają się Bory Dolnośląskie, na zachód - Wzniesienia Żarskie, na północny - wschód - Wzgórza Dalkowskie. Blisko miasta przebiega międzynarodowa autostrada Berlin - Wrocław – Kraków, a przez miasto droga krajowa biegnąca od wschodniej do zachodniej granicy Polski.

W pn.zach. części starego miasta, między ulicami K. Świerczewskiego i II Armii Wojska Polskiego, rozlokowany jest poaugustiański zespół klasztorny. Od pn. i zach. wzniesiony na bazie murów obronnych miasta stanowiących jego ścianę zewnętrzną. Ułożony w podkowie, wokół rozległego, wybrukowanego dziedzińca, obejmuje klasztor /3/ z przyległym kościołem pw. Wniebowzięcia NMP /1/ – w części wsch., zataczający półkole budynek konwiktów, ob. Dom Turysty /4/ – w części pn.zach. i wydłużony spichlerz /5/ – w części pd. – od wsch. przylegający do budynku mieszkalnego /6/. Założenie klasztorne zajmuje pn.zach. kraniec lekko wzniesionego terenu starego miasta; wzniesienie łagodnie schodzi w kierunku pd. zach. i zach., natomiast dość stromo w kierunku pn. i pn.wsch. Od strony pn. (ul. Świerczewskiego) zachował się znaczny fragment zewnętrznych murów obronnych oddzielony od klasztoru niekiedy fosy, obecnie zagospodarowaną dwutarasowym ogrodem. Wschodnie zamknięcie ogrodu stanowi wysoki mur, bezpośrednio przy klasztorze otynkowany, dalej – ceglany. Za murem rozciąga się Pl. gen. Maczka, zagospodarowany w formie rozległego skweru. Od strony pd. Plac zamknięty jest wysokim, kamiennym murem klasztornym, przerwany wąskimi schodami, stanowiącym równocześnie mur oporowy skarpy, na której znajduje się rozległy parking, sąsiadujący z klasztorem od wsch. Parking o nawierzchni ziemnej, od zach. konturowany jest rzędem garaży /15/. Bezpośrednio przy wsch. elewacji klasztoru – niewielki trawnik ogrodzony siatką.

Wejście na teren dziedzińca znajduje się od strony starego miasta, między kościołem /1/ i budynkami mieszkalnymi /6,7/, konturującymi od zach. brukowaną drogę dojazdową od ul. II Armii W.P. Teren po pd stronie kościoła zabudowany jest współczesnymi niskimi pawilonami usługowymi. Na pd. wsch., prostopadle do prezbiterium stoi duży budynek mieszkalny /8/, przed którym powstał niewielki plac z pomnikiem N.M.P. (obecnie w remoncie). Do pd.zach. narożnika spichrza przylega parterowy pawilon usługowy /13/; między nim, a budynkami przylegającymi do spichrza od wsch. / 6,7/ powstał prostokątny, wybrukowany plan, od strony ulicy zamknięty szerokim trawnikiem. Teren na zachód od zespołu, łagodnie schodzący Placu Wolności, w którym zbiegają się ulice Świerczewskiego i II Armii W.P., zagospodarowany jest alejkami rozdzielającymi trawniki obsadzone drzewami.

cd. opisu na wkładce nr 1]

14. Kubatura	15. Powierzchnia ok. 2 ha	16. Przeznaczenie pierwotne Zespół klasztorny augustianów, kościół klasztorny i parafialny	17. Użytkowanie obecne Kościół paraf., budynki plebanii, Dom Turysty - hotel, restauracja, kawiarnia, budynek mieszk., bud. admin.- biurowy
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja <ul style="list-style-type: none"> ⇒ 1956 r. – remont generalny kościoła ⇒ 70-te i pocz. lat 80-tych XX w. – odbudowa wszystkich budynków zespołu klasztornego: wzmocnienie fundamentów, konstrukcji dachu i wymiana pokrycia dachowego, osuszenie ścian i wymiana tynków, wymiana stolarki, posadzek, podłóg, konserwacja polichromii ⇒ 80-te lata XX w. remont spichrza i przebudowa wewnątrz ⇒ 1991/2 – odtworzenie sklepienia Kaplicy Św. Anny i podłogi biblioteki ⇒ 1990 r. – odnowienie polichromii korytarza wschodniego klasztoru (K. Wańtuch – Jarkiewicz i A. Jarkiewicz) oraz kamieniarki epitafiów (P. Gierłasiński) ⇒ 1998 r. wstawienie witraży w Kaplicy Sw. Anny – autor: Z. Tołoczko z Grodna <p><u>Istniejąca dokumentacja techniczna budynku:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — Archiw. WUOZ, sygn. 167: Inwentaryzacja, opr. H. Łopaciński, 1954 r.; Projekt wstępny i techn. – kontr. zabezp., opr. M. Zabłocka, 1954 r.; PTR konstrukcji i odtworzenia sklepienia, opr. A. Krupka, 1991 r.; Ekspertyza budowlana, opinia techn. - konstr., opr. A. Krupka, 1991 r. — Archiw. WUOZ, sygn. 221: Szkic sytuacyjny, J. Weber, 1959; Inwentaryzacja, opr. L. Święcka, PKZ Szczecin 1960 r.; Inwentaryzacja architektoniczna, Inwentaryzacja konserwatorska, Przeskalowanie inwentaryzacji, opr. B. Leszykiewicz, 1969 r.; Szkic koncepcyjny adaptacji, opr. E. Gancarczyk, 1969 r.; DT - trwale zabezpieczenie i remont, opr. B. Leszykiewicz, 1970 r.; Detale architektoniczne, opr. K. Schnotale – Mróz, 1972 r.; PTR – rysunek konstrukcji, opr. S. Sapała, 1972 r.; PT wnętrz, opr. J. Maszewski, 1975 r.; Plansze kolorystyczne elewacji zespołu klasztornego, konwiktu, spichlerza, plebanii i kościoła, 1975 r.; Serwis fotograficzny, opr. M. Ruszkowski, 1975 r.; Inwentaryzacja konserwatorska, opr. H. Krogulik, J. Szolowski, 1997 r. 		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) <p>Zespół klasztorny zachowany jest w dość dobrym stanie technicznym. Znaczne ubytki tynków zewnętrznych w pn. i pn.zach. części elewacji zewnętrznej konwiktów /4/. Zły stan malowideł korytarza północnego klasztoru. Wnętrze spichrza – bardzo zaniedbane – przerwany remont.</p> <hr/> 20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie <ul style="list-style-type: none"> ⇒ Zakończenie remontu spichrza: budowa szybu windy, uzupełnienie tynków zewnętrznych i wewnętrznych, malowanie wnętrz, montaż urządzeń sanitarnych i kuchennych, uporządkowanie wnętrz, ukończenie adaptacji na restaurację ⇒ Bieżące remonty w pozostałych budynkach dawnego klasztoru, w zabytkowych wnętrzach (kościół, biblioteka, klasztor) prowadzone pod ścisłym nadzorem konserwatorskim. ⇒ Konserwacja malowideł w korytarzu pn. klasztoru 	

<p>21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ karty zielone z 06.09.1959 r. ▪ W. Gluziński, M. Zlat, J. Piątek, <i>Studium urbanistyczne</i>, PKZ Wrocław, 1953 r.; Archiw. WUOZ w Zielonej Górze, sygn. 421 ▪ M. Kutzner <i>Studium historyczno-architektoniczne zespołu poklasztornego w Żaganiu</i>, PKZ Wrocław 1960, s. 9 i 61 oraz fotografie i bibliografia; Archiw. WUOZ w Zielonej Górze sygn. 221 ▪ St. Kowalski, J. Winczaruk, <i>Żagań. Studium historyczno-urbanistyczne</i>, Zielona Góra 1993 r.; Archiw. WUOZ, sygn. 421 – zawiera wykaz zbiorów kartograficznych, ikonograficznych i bibliografii ▪ St. Kowalski, <i>Zarys historii opactwa</i>, 1997 r., Archiw. WUOZ w Zielonej Górze, sygn. 221 ▪ Zespół akt księstwa żagańskiego Archiw. Państw. w Zielonej Górze – o. Stary Kisielin 	<p>24. Uwagi różne.</p> <hr/> <p>25. Opracował</p> <p>tekst ..... PDZ ALMA Jacek Sawiński 30.09.2005</p> <p>plany i rysunki ..... PDZ ALMA Jacek Sawiński 30.09.2005</p> <p>zdjęcia ..... PDZ ALMA Jacek Sawiński 30.09.2005</p> <p>miejsce przechowywania negatywów: archiwum autora</p> <p>Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisu prawa autorskiego</p>
<p>22. Bibliografia - wybór</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zimmermann, <i>Beyträge zur Beschreibung von Schlesien</i>, t. XVII, Brieg 1787 - <i>Geschichte der augustiner – Kloster In Sagan</i>, Schlesische Kirchenblätter, Bd. XIX, 1853, s.149–151, 161-5 - P.A. Hausdorf, <i>Kunst und Kulturgeschichte der Fahrer durch die katolische Stadtpfarrkirche in Sagan</i>, 1908 r. - H. Lutsch, <i>Bilderwerk fürschlesischen Kunstdenkmäler, Bd.I – III, Breslau 1909 Verzeichniss der Kunstdenkmäler der Provinz Schlesien</i>, Bd. III, Breslau, 1891, s.151 - 157 - P. Lauschke, <i>Führer durch Sagan und Umgegend, Sagan, 1910</i> - G. Michael, „<i>Aus der Geschichte der Stadt und des Herzogtums Sagan</i>“, oraz B. Patzak, <i>Saganer Baumeister und Bauten des 17. Jahrhunderts</i> w: <i>Der Wanderer im Riesengebirge</i>, z. 6 – 1931 Jhg, s.81 -84 i 85 - 90 - <i>Regesten zur schlesischen Geschichte – Codex Diplomaticus Silesiae</i>, wyd. C. Grunhagen, Bd. XII, XVI, XVIII,XXX, Breslau 1876 -1930 - <i>Sagan die schöne Boberstadt – Führer durch Stadt und Umgegend</i>, Muz, Karkonoskiego w Jel. Górze - A. Dobrzycka, <i>Jerzy Wilhelm Neunhertz, malarz śląski</i>, Poznań 1958, s.44 -46 - St. Kowalski, <i>Zabytki Środkowego Nadodrza</i>, 1976 r, 276 – 288 - <i>Sagan und Sprottau in der schlesischen geschichte „Les vues de Sagan”</i>, Würzburg 1992 r. 	<p>26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)</p>
<p>23. Źródła ikonograficzne i fotografia (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)</p> <p>Publ.w.: <i>Sagan u. Sprottau</i>, s. 12 - widok miasta od pn.wsch., F.B. Werner, 1732 r. – <i>Scenographia Urbium Silesiae</i> Tabl. II; s. 13 – plan księstwa żagańskiego z panoramą miasta - atlas Joh. D. Schleun <i>Das souveraine Hertzogthum Ober-und Nieder-Schlesie...</i> Berlin, 1742; s. 16 – plan miasta z 1751 r., Ch. F. v. Wrede; s. 20 – Stary Klasztor w Żaganiu, F.B. Werner <i>Topographie oder Prodomus Delineati Silesiae Ducatus</i>, (Bibl. Un. Wrocław, IV.F.113b (t. 3); s. 23 – panorama m. od pn.wsch. - sztych nn z 1776 r.; s. 24 – panorama miasta od pn.wsch.- sztych nn autora z pocz. XIX w. oraz panorama od pn.wsch. – <i>Zeitgeschichte der Städte Schlesiens</i>, wyd. F.E.Fischer i C.F. Stuckart, Schweidnitz 1819 r., s. 26 – panorama miasta od pn.wsch. - litogr. kol. A. Reimondiniego, 1832; s.27- widok miasta od pn.wsch. – v. Arend /?/; s.29 – widok żagańskiego rynku w kierunku pn.zach. lit. kol. E. Hackert, 1846. Plan Żagania z 1620 r. – opr. W. Sebis, zb. kartogr. Bibl. Miejskiej we Wrocławiu (nr 943 c B1.41). Widok kościoła klaszt. w pożarze w 1730 r., obraz ze zbiorów zamku żagańskiego i widok fasady kościoła w 1928 r., repr. w: Hausdorf, <i>Kunst u. Kultur...</i>, 1908. Widok elewacji zach. kościoła w pocz. XX w., w: P. Lauschke, <i>Frührer...</i>, 1910; Widok renesansowej galerii przed fasadą kościoła, w: H. Lutsch, <i>Bilderwerk...</i> 1909r.; komplet negatywów zdjęć zespołu klasztornego i kościoła z 1959 r., fot. K. Gawinowska, PKZ Wrocław. Kościół od południa, rys. nieznanego autora, ok.1920r., repr. - zbiory Muz. Ziemi Lubuskiej</p>	<p>27. Załączniki</p> <ul style="list-style-type: none"> * wkładka nr 1: cd. historii i opisu * wkładka nr 2: cd. opisu * wkładka nr 3: spis materiału fotograficznego, repr: klasztor w czasie pożaru w 1730 r.; rysunki F.B. Wenera, zdjęcia * wkładki nr 4 – 9: zdjęcia

1. Miejscowość

ŻAGAŃ

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)

POAUGUSTIAŃSKI ZESPÓŁ KLASZTORNY

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

cd. historii i opisu

cd. historii

W okresie renesansu (za opatów Franciszka Ludwika I – 1552 – 66 i Jakuba -1584 - 1603) na zach. od kościoła, na przedłużeniu spichrza powstał budynek mieszczący nowe dormitorium, salę i kancelarię. Na owe czasy był to budynek najbardziej reprezentacyjny w klasztorze, opatrzony arkadowymi krużgankami (ślady zachowane do dziś). Arkadową bramą główną połączony został z galerią wzniesioną przed fasadą kościoła (1603). Zachowany rysunek Wernera z 1730 r., choć może niezbyt wierny rzeczywistości, pokazuje duże, rozbudowane założenie o charakterze nie tylko użytkowym ale i reprezentacyjnym.

Wielki pożar miasta 22.VIII. 1730 r., który zniszczył klasztor i kościół, wymusił kolejną odbudowę zespołu, już w obecnym kształcie. Do prac wynajęto znanych artystów: Marcina Frantza Mł. – jako projektanta, Jana Jerzego Robera ze Świdnicy – nadzorującego prace budowlane, prace sztukatorskie i rzeźbiarskie we wnętrzu kościoła wykonali sztukator Jan Haberle z Wrocławia i Jan Urbański – rzeźbiarz z Wrocławia oraz malarz Chrystian Konrad Kościół zachował pierwotną bryłę, jedynie wieżę nakryto obecnym dachem. Wnętrze uległo z całkowitej barokizacji (patrz karta kościoła). Dość gruntownie przebudowano klasztor, w oparciu o stare mury obronne stanowiące jego ścianę pn.zach. Klasztor powiększono o jeden trakt w kierunku pn., od strony dziedzińca wzniesiono dwa potężne ryzality; wnętrza również zmodernizowano w duchu baroku: nowa dyspozycja, sklepienia i wystrój ścian, kształt i wystrój biblioteki. Prace w klasztorze przebiegały szybko – od 1730 r. do 1736 – kiedy założono polichromie. Zakończenie prac budowlanych w bibliotece nastąpiło w 1732 r. Autorem polichromii w bibliotece (sygnowane, 1736 r.) był Jerzy Wilhelm Neunhertz; być może również on wykonał polichromie korytarza prowadzącego do biblioteki.

W pozostałej części założenia budowa trwała w latach 1740 – 1758. Barokizacji ulega renesansowy budynek przy kościele. Na miejscu zespołu osobnych budynków rozlokowanych wzdłuż pn.zach. murów obronnych, powstaje wielki, założony na łuku budynek konwiktów i szkoły nowicjatu, którego ścianę zewnętrzną stanowią stare mury obronne. Stara wieża nad zamurowaną furtą klasztorną zostaje przystosowana do funkcji obserwato-

rium astronomicznego (pracował tu Ignacy Filbinger). Nowy budynek skonstruowany został w oparciu o względy funkcjonalne, jedynie wieża z zachowanym rocaillowym portalem stanowi element dekoracyjny (50-te lata XVIII w.)

W 1810 r. następuje kasata zakonu. Kościół zostaje przekazany parafii obsługiwanej przez proboszcza i dwóch wikarych. Zbiory biblioteki, archiwum i całe wyposażenie przeniesiono do Wrocławia (Biblioteka Uniwersytecka), po dokonaniu selekcji – część wystawiono na licytację. W klasztorze, oprócz plebanii, umieszczono parafialną szkołę elementarną, natomiast budynek konwiktów objął Królewski Sąd Ziemski. Przeprowadzono w tym czasie szereg remontów adaptacyjnych. Dawny budynek renesansowy, prawdopodobnie już w pocz. XIX w. przekształcony w dom czynszowy, przebudowano w 1898 r., przystosowując do nowych funkcji. W kolejnych latach na terenie klasztoru prowadzono szereg remontów: 1874, 1900- 1902, 1920. Ok.1930 r. wzniesiono dużą kamienicę w sąsiedztwie bramy klasztornej, przyległą do dawnego, renesansowego budynku klasztornego; natomiast przy pd.zach. narożniku spichrza wzniesiono neoklasycystyczny budynek usługowy.

W 1945 r. zespół został zagospodarowany tylko częściowo. Użytkowany był kościół (jako parafialny) i część klasztoru – parafia rzym-kat. Pozostałe budynki były własnością Skarbu Państwa - Powiatowej Rady Narodowej w Żaganiu. Od 1945 r. do końca 60-tych lat XX w. były zdewastowane, ulegając stopniowej dekapitalizacji. W spichrzu mieściła się hurtownia handlu miejskiego w użytkowaniu Spółdzielni Samopomoc Chłopska. W 1956 r. podjęto gruntowny remont kościoła, natomiast od 1959 r. przygotowywano plany odbudowy i adaptacji całego zespołu klasztornego, którą przeprowadzono w 70 – tych i początku 80-tych lat XX w.

Obecnie kościół i budynki klasztoru są w użytkowaniu parafii pw. Wniebowzięcia NMP, w budynku dawnego konwiktów mieści się hotel PTTK, restauracja i kawiarnia oraz pomieszczenia administracyjno – biurowe (część pn.); spichlerz, znajdujący się pod zarządem PTTK - wyremontowany, wewnątrz częściowo przystosowany jest do pełnienia funkcji restauracji. Pozostałe budynki / 6,7/ pełnią funkcje mieszkalne.

KOMPOZYCJA

Ukształtowanie zespołu klasztornego, w obecnej formie uzyskane w poł. XVIII w., uwarunkowane było usytuowaniem w obrębie starego miasta i średniowiecznych murów miejskich. Zespół przyjął kształt półpodkowy, od wschodu zamkniętej zwartym kompleksem klasztornym /3/, opartym o obszerny kościół /1/, od południa ograniczonej wydłużoną bryłą spichlerza /5/ i przylegającymi doń budynkami mieszkalnymi /6,7/, z których wewnętrzny /6/ jest budynkiem mieszkalnym powstałym po adaptacji renesansowego budynku klasztornego. Mury zewnętrzne części pn.zach. są równocześnie średniowiecznymi murami obwarowań miejskich.

Główny wjazd na teren, w całości wybrukowanego, dziedzińca znajduje się w jego pierzei pd. Między budynkiem mieszkalnym /7/ a arkadową galerią, poprzedzającą fasadę kościoła, wznosi się szeroka arkada bramy, zwieńczona figurą Matki Boskiej z Dzieciątkiem.

Najstarszą budowlą na terenie zespołu jest kościół. Usytuowany równoleżnikowo, w pd.wsch. części założenia, orientowany. Do jego pn. elewacji prostopadle przylegają dwukondygnacyjne skrzydła klasztoru od pn. zamknięte dwukondygnacyjnym skrzydłem pn. Skrzydło wschodnie przylegające do prezbiterium, od wschodu artykułowane jest aneksami parterowych zakrystii i prostokątnym, dwukondygnacyjnym, oszkarpowanym, mocno wysuniętym ryzalitem mieszczącym kaplicę św. Anny i bibliotekę. Do zach. części elewacji pn. kościoła przylega skrzydło zach., zamykając w swoim obrębie kaplicę kościoła. Dwoma, prostokątnymi, dwukondygnacyjnymi ryzalitami, ujmującymi wejście do budynku, wysunięte jest w kierunku dziedzińca. Skrzydło pn., wysunięte w stosunku do zach. ściany skrzydła zachodniego, przylegające do pn. części budynku konwiktów, na granicy obu budynków, od strony dziedzińca kończy się dwukondygnacyjną, cylindryczną wieżyczką klatki schodowej, nakrytą stożkowym dachem. Wewnątrz założenia znajduje się niewielki wirydarz, wybrukowany kostką brukową, mocno poprzerastaną trawą.

Całą część pn.zach. zajmuje budynek dawnego konwiktów /4/. Wzniesiony na planie półpodkowy, dwukondygnacyjny, nie podpiwniczony, o lekko nieregularnej, oszkarpowanej ścianie zewnętrznej pn. i pn.zach. (dawne mury obronne). Część pn. budynku – na rzucie nieregularnego łuku, część zach. – węższa, prostokątna, przerywana czterokondygnacyjną wieżą, nakrytą czterospadowym dachem z drewnianą latarnią, krytą dachem stożkowatym. Zachodnia elewacja konwiktów artykułowana jest dwoma ryzalitami: nieregularnym, południowym, przylegającym do spichlerza i prostokątnym, dwukondygnacyjnym aneksem dostawionym do wieży.

Między tymi wysuniętymi fragmentami muru oraz wysuniętą w stosunku do części zachodniej częścią pn. konwiktów przeprowadzone są dwa parterowe, kamienne kurtynowe mury, wydzielające niewielkie wewnętrzne ogródki.

ARCHITEKTURA

Najstarszym budynkiem zespołu jest kościół /1/ wzniesiony w okresie późnego średniowiecza na fundamentach starszej budowli. Ceglany korpus i wieża pd.wsch. - z lat 1486 – 1522, z wcześniejszym prezbiterium – 1367 – 1390, wzniesionym z kamienia polnego; wewnątrz przebudowane w okresie baroku - 1730 – 1738. Ze względu na istotne walory architektoniczne - artystyczne omówiony na odrębnej karcie. Jest to trzynawowa, pięcioprzęślowa pseudohala (lekko podwyższona nawa główna) z długim trójprzęślowym, prosto zamkniętym prezbiterium. Pięciokondygnacyjna wieża na rzucie kwadratu umieszczona jest nad ostatnim od wsch. przęsłem nawy pd. Budynek nakryty wysokim dwuspadowym dachem o lekko załamanych połaciach, z potężnym, horyzontalnie dzielonym, blendowanym szczytem zachodnim. Wieża zwieńczona dachem mansardowym, prezbiterium – dachem dwuspadowym. Przed fasadą - renesansowa dwukondygnacyjna loggia, podcięta arkadowym podcieniem. Elewacje artykułowane szkarpami rozmieszczonymi naprzemiennie z wysokimi oknami umieszczonymi w szeroko rozglifionych otworach, zamkniętych łukiem okrągłym. Sklepienia gwiaździste i sieciowe są efektem sztukatorskiej rekonstrukcji przeprowadzonej w dobie barokowej przebudowy. Barokowa dekoracja sztukatorska obejmuje cały detal architektoniczny; w nawę pn. wbudowana została empora zakonna, nad drzwiami w nawie głównej wzniesiono emporę opacką, zbarokizowano emporę w prezbiterium, emporę organową, obramienia otworów okiennych i drzwi oraz wykonano ślepe okna w rozbudowanych obramieniach – w zwieńczeniu ścian nawy głównej.

Klasztor /3/ usytuowany jest na pn. od kościoła. Obiegające wirydarz korytarze pierwotnie były krużgankami. Obecny kształt zespołu obecny kształt wypracowany został w trakcie wielowiekowych przebudów, prowadzonych od pocz. XIV w. Skrzydła dwukondygnacyjne, podpiwniczone, nakryte wysokimi, dwuspadowymi dachami. Zewnętrzne elewacje skrzydeł zachodniego i wschodniego rozczłonkowane zróżnicowanymi ryzalitami; elewacja skrzydła pn. – prosta, lekko nieregularna. Ściany otynkowane, pozbawione, pozbawione podziałów, artykułowane osiowo rozmieszczonymi, prostokątnymi oknami w wąskich, taśmowych opaskach. Jedynie - umiesz-

1. Miejscowość

ŻAGAŃ

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)

PO AUGUSTIAŃSKI ZESPÓŁ KLASZTORNY

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

cd. opisu

czony między ryzalitami skrzydła zach. – wejście do klasztoru opracowane jest bardziej dekoracyjnie. Szeroki otwór dwuskrzydłowych drzwi, zamknięty łukiem odcinkowym, ramowany szeroką, taśmową opaską z zewnętrznym rantem i rozbudowanym, trapezowatym zwornikiem w kluczu, ujęty jest w portal z gładkich pilastrów dźwigających prosty, profilowany i wyladowany gzyms, zwieńczony prostokątną płyciną między słupkami, z wazonami stojącymi na gzymsie, na osiach pilastrów. Elewacje klasztoru od strony wirydarza – gładko otynkowane, w dolnej kondygnacji przeprute wielkimi otworami okiennymi zamkniętymi łukiem okrągłym, w kondygnacji górnej – małymi oknami prostokątnymi lub zamkniętymi łukiem okrągłym.

Wnętrze dwutraktowe o zróżnicowanej szerokości traktów w poszczególnych skrzydłach. Skrzydło wsch. składa się z wąskiego korytarza – od strony wirydarza, skomunikowanego z nawą pn. kościoła oraz wysuniętych na wschód, różnej długości ryzalitów: mała sala, zamknięta trójbocznie, oszkarpowana zakrystia, tzw. mała zakrystia – wszystkie wnętrza parterowe oraz duża, prostokątna, dwukondygnacyjna kaplica św. Anny z biblioteką w górnej kondygnacji. Wszystkie wnętrza nakryte są w gotyckimi sklepieniami krzyżowo – żebrowymi, poza północną częścią korytarza. Pn. część skrzydła wschodniego, w rzucie poziomym znajduje się w obrębie skrzydła północnego. Skrzydło północne – dwutraktowe o prostokątnych wnętrzach nakrytych sklepieniami krzyżowymi, przy czym trakt pd. jest traktem korytarza; do którego otwierają się małe, cele nakryte jednym przęsłem sklepienia. We wsch. części pn. traktu skrzydła – klatka schodowa ze schodami dwubiegowymi powrotnymi. W części zach. – duża, prostokątna sala o szerokości obu traktów, nakryta kolebką z parami symetrycznie rozmieszczonych lunet. Za salą, – przedłużenie skrzydła pn. na zachód – w formie zróżnicowanych w długości ryzalitów. Trakt pn. skrzydła – najbardziej wysunięty na zach. – łączy się z budynkiem konwiktu; w miejscu połączenia budynków, od strony dziedzińca zespołu, usytuowana jest wieżyczka na planie centralnym mieszcząca kręte schody. Trakt pd. kończy się dwoma, zróżnicowanymi w długości prostokątnymi ryzalitami, z których pd. – dłuższy – wraz z wąskim ryzalitem skrzydła zach., tworzy jedną, prostokątną bryłę.

Skrzydło zach. – również dwutraktowe, z wąskim korytarzem od strony wirydarza i szerokim traktem pomieszczeń, z których południowe wchodzi w obręb kościoła

– Kaplica Chrztu Świętego. Na przedłużeniu kaplicy – dwukondygnacyjny ryzalit kancelarii, przylegający do zach. krawędzi elewacji pn. kościoła.

Konwikt /4/ – budynek dwukondygnacyjny, na rzucie półpodkowy, nakryty dwuspadowym dachem. W połowie zach. części przerwany wieżą nakrytą dachem czterospadowym, z dwukondygnacyjnym aneksem od zach. – nakrytym dachem dwuspadowym. Ściana zewnętrzna – w części zach. nieregularna, wzmocniona szerokimi szarpami, sięgającymi połowy wysokości drugiej kondygnacji. W części pn. – otynkowana, w części zach. – ceglana, artykułowana dwiema kondygnacjami prostokątnych okien w osiach rozmieszczonych lekko nieregularnie. Elewacje od strony dziedzińca – otynkowane, w obu kondygnacjach przeprute są prostokątnymi oknami w gładkich, taśmowych opaskach. Część pn. – bez podziałów. W części zach. – osie okienne rozdzielone są pasami lizen, między oknami kondygnacji – wieloboczne płyciny; ściana otynkowana fakturalnie, detal – gładki. W poziomie boniowanym przyziemiu wieży, zwieńczonym profilowanym gzymsem, umieszczony jest rokokowy portal. Szerokie dwuskrzydłowe drzwi z wysokim nadświetlem, wykrojonym w łuk wklęsło-wypukły, ramowane są pasami profilowa i – w zwieńczeniu – rozbudowanym rozaillem. Druga kondygnacja wieży, zwieńczona profilowanym gzymsem kordonowym – z szerokim, arkadowym oknem pośrodku, artykułowana jest parami lizen. Część wieży powyżej dachu konwiktu – półtorakondygnacyjna; pośrodku – poziome, prostokątne okno umieszczone w gładkim pasie ściany zwieńczonym gzymsem kordonowym; wyżej – okno arkadowe z odcinkowym gzymsem nadokiennym, ujęte dekoracją płycinową. Gzyms okapowy profilowanym wyladowany, na osi ściany półkoliście wzniesiony nad owalną płyciną.

Wnętrze całego budynku – dwutraktowe o zróżnicowanej szerokości traktów. W przyziemiu prostokątne pomieszczenia zlokalizowane są w szerokim trakcie wewnętrznym (od strony dziedzińca), węższy korytarz – zróżnicowany w szerokości w różnych częściach budynku – w trakcie zewnętrznym. Wnętrza znacznie przebudowane, przystosowane do potrzeb hotelowych i administracyjnych – biurowych; w części przyziemia zachowane i kolebkowe i kolebkowe z lunetami, na piętrze – stropy.

Spichlerz /5/ – szczegółowo omówiony na oddzielnej karcie zabytku. Zamyka zespół od południa, od wsch. przylega do renesansowego, wielokrotnie później prze-

budowanego budynku, ob. domu mieszkalnego /6/. Obecnie dwukondygnacyjny z wysoką kondygnacją naziemnych piwnic, nakryty dwuspadowym, wysokim dachem. Wnętrze ukształtowane w wyniku ostatniego remontu, całkowicie współczesne. Elewacja południowa zachowana w stanie pierwotnym, artykułowana smukłymi, ostrołucznymi blendami przebiegającymi w pełnej wysokości ściany. Elewacja pd. – ceglana, współcześnie przepruta dwiema kondygnacjami wąskich, prostokątnych okienek.

Renesansowy budynek klasztorny /6/ zajmujący środek południowej pierzei założenia, całkowicie przebudowany. Trójkondygnacyjny, zwieńczony wysokim, mansardowym dachem zawierającym kondygnację mieszkalnego poddasza. Ściany artykułowane lizenami ujmującymi po dwie - zbliżone do siebie - osie prostokątnych okien w taśmowych opaskach, ujęte podziałami gzymsowymi. W przyziemiu zachowały się okragłoluczne arkady zamurowanych obecnie. Do budynku od pd. przylega, wzniesiona na pocz. XX w. kamienica /7/.

WNĘTRZA

Korytarze obiegające dookoła wirydarz są dawnymi krużgankami klasztornymi. Jedynie w dwóch pd. przesłach korytarza wschodniego zachowały się autentyczne, gotyckie sklepienia krzyżowo – żebrowe. Pozostałe sklepienia krzyżowe są wynikiem barokowej przebudowy. Ściany korytarza wschodniego, dekorowane polichromia, wyposażone są w kilka starszych płyt epitafijnych opatów, z których najstarszym jest późnogotyckie epitafium opata Marcina Rinkemberga (1468 – 1489), wykonane w formie płaskiego reliefu z piaskowca. Oprócz oryginalnych epitafiów są tu też malowane epitafia zastępujące nieistniejące pomniki. Korytarz północny – szerszy - nakryty jest sklepieniami krzyżowymi o szerokich przesłach rozdzielonych gurtami, spływających na szerokie lekko wysunięte filary przyścienne. Dekoracje ścian obejmują freski - wizerunki 23 pierwszych opatów oraz dekoracyjne postumenty z wazonami (odcinki ścian między filarami) oraz 29 portretów pozostałych opatów, malowanych olejno na płótnie (4 ćw. XVIII w.), z których dwa ostatnie wykonane zostały w 1811 r. przez Ludwika Reimondiniego.

Kaplica Św. Anny usytuowana w przyziemiu ryzalitu wsch. skrzydła wschodniego. Skromne, jednoprzestrzenne wnętrze nakryte jest czterema wąskimi przesłami sklepienia krzyżowo - żebrowego, rozdzielonymi gurtom, odtworzonego po zawaleniu w 1991 r.

Sala opacka – dawny kapitułarz - usytuowana na końcu skrzydła pn., nakryta sklepieniem kolebkowym z lunetami, dekorowanym rokokowymi sztukateriami i portretami augustiańskich kanoników.

Hol na piętrze pd. traktu skrzydła pn – zajmuje całą długość skrzydła. Obecnie nakryty jest współczesnym stropem płaskim na podciągu rozmieszczonym wzdłuż osi skrzydła, podpartym rzędem drewnianych kolumn. Imitujące dekoracje

plycinową malowidła holu pochodzą z lat 30-tych XVIII w., podobnie jak skromne malowidła korytarza pietra w skrzydle wschodnim.

Biblioteka – najbardziej okazała i jednolicie wyposażona wnętrze w zespole klasztornym., ukształtowane w latach 1730 – 32, dekorowane polichromiami w 1736 r., wykonanymi przez Jerzego Wilhelma Neunhertza. Wnętrze dwupiętrowe, dwuczłonowe, nakryte dwiema splecionymi kopułami na pendentywach, rozdzielonymi szerokim gurtom, kopuły dekorowane freskami. W dolnej części – alegoria Kościoła – Ecclesia w towarzystwie Mojżesza z kamiennymi tablicami i Aarona z kwitnącą różdżką, oraz alegorie nauk ścisłych. Fresk w wyższej części kaplicy przedstawia hold Trójcy Świętej złożony przez zgromadzenie, w zestawieniu z symbolami cnót, postaciami Madonny, Świętego Augustyna, Adama i Ewy, etc. Posadzka wyłożona kamiennymi płytami – kwadratowymi, w układzie romboidalnym, zestawionymi z małymi drewnianymi kostkami. Schody między poziomami podłogi – kamienne. Na granicy podłogi – balustrada tralkowa o tralkach drewnianych instarsjowanych, dekowanych snycersko. Analogiczna balustrada ogranicza antresole konturująca niższy poziom biblioteki. Jednolite meble wykonane zostały ok. poł. XVIII w. do wnętrza prowadzą prostokątne, metalowe drzwi dekorowane ornamentem łączącym taśmy i rocaille z motywami kwiatowymi.

INSTALACJE – w kościele – instalacja elektryczna; w spichrzu – instalacje nie podłączone; w pozostałych budynkach – komplet mediów.

1.

1. Miejscowość

ŻAGAŃ

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)

PO AUGUSTIAŃSKI ZESPÓŁ KLASZTORNY

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

Spis materiału fotograficznego, repr: klasztor w czasie pożaru w 1730r., rysunki F.B. Wernera, zdjęcia

SPIS MATERIAŁU FOTOGRAFICZNEGO

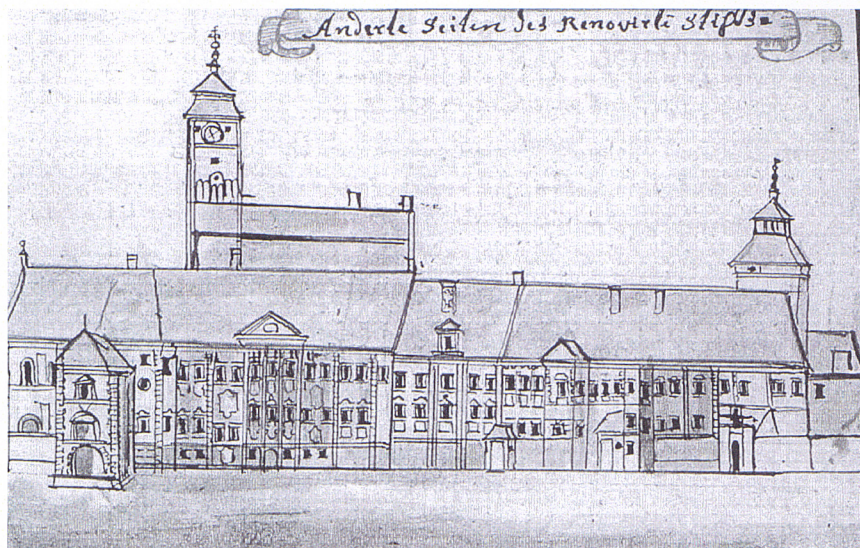
1. Widok zespołu klasztornego od pn.wsch.
2. Klasztor i kościół – widok od wsch.
3. Wejście na teren zespołu – widok od pd.
4. Widok kościoła od pd.zach.
5. Budynek spichrza /5/ - widok od pd.
6. Pd. część skrzydła zach. konwiku /4/- widok od pd.zach.
7. Centralna część zachodniego skrzydła konwiku /4/- widok od zach.
8. Pn. zach. fragment konwiku /4/- widok od pn.zach.
9. Pn. ściana pn. części konwiku /4/ – widok od pn.zach.
10. Pn. ściana pn. części konwiku /4/ – widok od zach.
11. Widok pn. skrzydła konwiku /4/ i pn. skrzydła klasztoru /3/ – od zach.
12. Wnętrze fosy między murami – na pn. od skrzydła pn. zespołu - widok od zach.
13. Zewnętrzny mur ograniczający dawną fose od pn. – widok od zach.
14. Dziedziniec zespołu klasztornego – widok od strony bramy wjazdowej (od pd.); w tle – skrzydło pn. konwiku
15. Konwikt /4/, skrzydło zach. – widok od pd.wsch.
16. Wieża na osi skrzydła zachodniego konwiku /4/
17. Portal w przyziemiu wieży skrzydła zach. konwiku /4/
18. Zach. elewacja zachodniego skrzydła klasztoru /3/
19. Wieżyczka klatki schodowej – pn.wsch. część dziedzińca
20. Portal drzwi do klasztoru
21. Wirydarz klasztorny – widok od wschodu
22. Zabudowa południowej pierzei dziedzińca klasztornego: spichlerz /5/ i dawny budynek klasztorny /6/
23. Dawny budynek klasztorny /6/ - widok od pd.wsch.
24. Wnętrze restauracji w przyziemiu środkowej części zachodniego skrzydła konwiku /4/
25. Ściana holu w przyziemiu wieży, konwikt, skrzydło zach.
26. Klatka schodowa na piętro w skrzydle zach. konwiku /4/
27. Korytarz w skrzydle pn. konwiku /4/
28. Korytarz w skrzydle wschodnim klasztoru /3/ - przyziemie, widok od pd.
29. Korytarz w przyziemiu skrzydła pn. klasztoru /3/ - widok od wsch.
30. Wnętrze Kaplicy Świętej Anny

31. Hol na piętrze skrzydła pn. – widok od wsch.
32. Wnętrze biblioteki – widok od zach.
33. Wnętrze biblioteki – widok od wsch.
34. Malowidło w kopule wsch.
35. Drewniana balustrada antresoli i regał na książki w zach. części biblioteki
36. Szafa biblioteczna w pd.zach. narożu biblioteki
37. Tralki balustrady między poziomami podłogi
38. Drzwi do biblioteki.

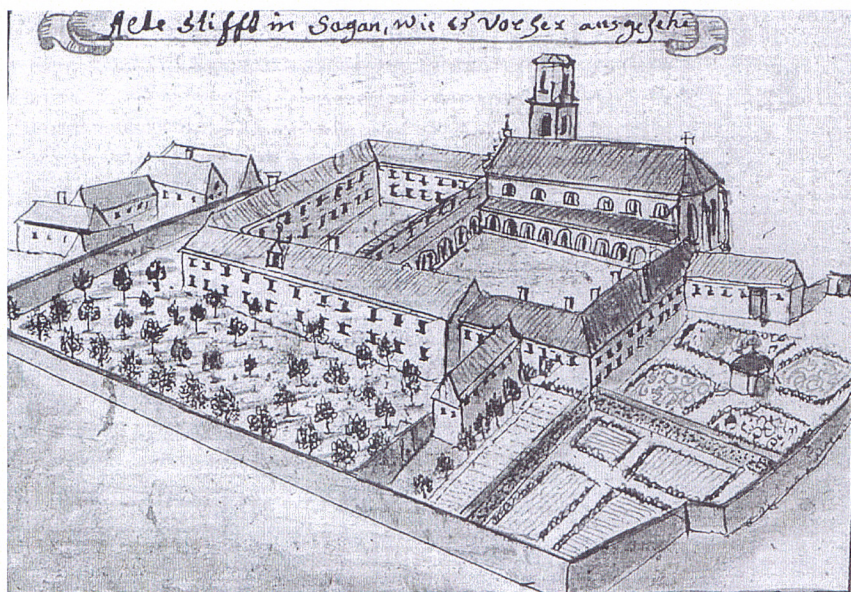

Klasztor w czasie pożaru w 1730 r. - obraz repr. w: P. A. Hausdorf, *Kunst und Kulturgeschichtlicher Führer durch die katholische Stadtpfarrkirche in Sagan*, 1908 r

Ogólny widok klasztoru z 1730 r. – przed pożarem –
 F.B. Werner, *Topographie oder Prodomus Delineati Silesiae Ducatus*, t.V. s.307

Fantastyczny widok klasztoru po przebudowie w XVIII w.
 F.B. Werner, *Topographie oder Prodomus Delineati Silesiae Ducatus*, t.V. s.323

Wkładkę założył: PDZ ALMA Jacek Sawiński 30.09.2005
 Miejsce przechowywania negatywów: archiwum autora

2.

3.

1. Miejscowość

ŻAGAŃ

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)

POAUGUSTIAŃSKI ZESPÓŁ KLASZTORNY

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

zdjęcia

4.

5.

6.

7.

9.

8.

1. Miejscowość

ŻAGAŃ

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)

POAUGUSTIAŃSKI ZESPÓŁ KLASZTORNY

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

zdjęcia

10.

11.

12.

13.

14.

15.

1. Miejscowość

ŻAGAŃ

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)

POAUGUSTIAŃSKI ZESPÓŁ KLASZTORNY

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

zdjęcia

16.

17.

18.

19.

20.

21.

1. Miejscowość

ŻAGAŃ

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)

POAUGUSTIAŃSKI ZESPÓŁ KLASZTORNY

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
zdjęcia

23.

22.

24.

25.

26.

27.

1. Miejscowość

ŻAGAŃ

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)

POAUGUSTIAŃSKI ZESPÓŁ KLASZTORNY

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

zdjęcia

28.

29.

30.

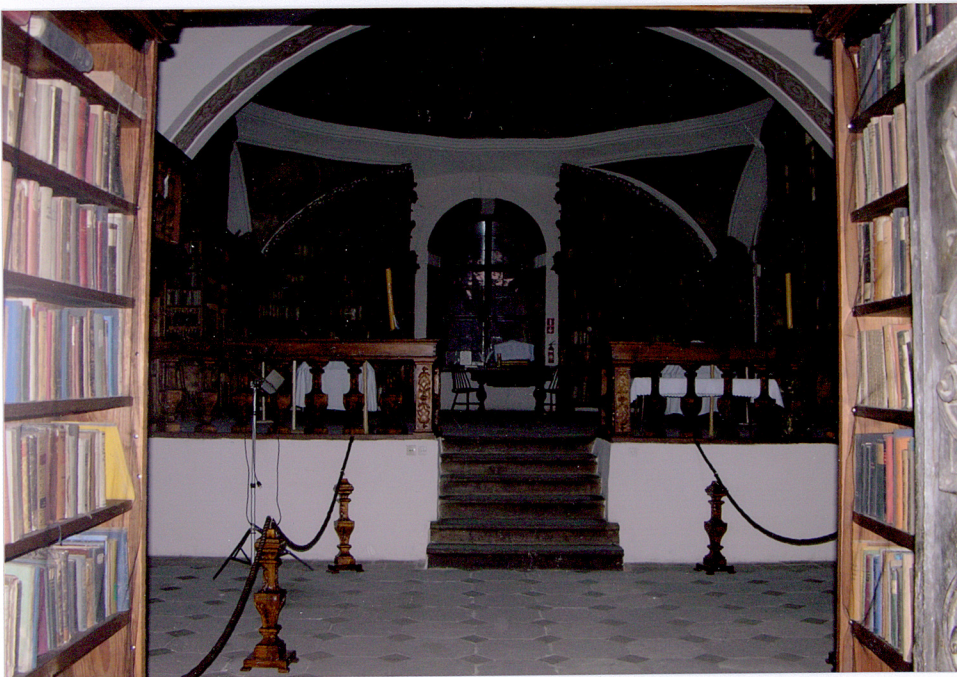
31.

32.

33.

34.

1. Miejscowość

ŻAGAŃ

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)

POAUGUSTIAŃSKI ZESPÓŁ KLASZTORNY

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
zdjęcia

36.

35.

37.

38.

39. Korytarz prowadzący do biblioteki – widok od pn.

